

Marija Klenovar

**REZULTATI ISTRAŽIVANJA HRVATSKOGA
LATINIZMA U HRVATSKOJ POSLIJE RATA**

UDK 886.2(091) : 871

Od druge polovice 19. stoljeća pojačano je zanimanje za hrvatski latinizam. Počeli su se tražiti, nalaziti i izdavati brojni tekstovi i komentari iz bogatoga nasljeđa hrvatskih latinista, svih literarnih i znanstvenih žanrova, njihovi prijevodi, često u dvojezičnim izdanjima. Izdaju se antologije i hrestomatije, rječnik hrvatskoga srednjovjekovnog latinizeta, monografski književni i jezični prikazi pojedinih djela ili pisaca.

Kao što je u vrijeme pojave i uzleta romantizma — kad je nacionalna svijest postala glavnim kulturno-historijskim postulatom — JAZU u 2. polovici 19. st. pokrenula i uspostavila koncepciju izdavanja starih hrvatskih pisaca, tako je bilo logično da se u istim okvirima pojavi i zanimanje za hrvatski latinizam. Hrvatska se naime književnost u širem i užem smislu, u svim svojim razvojnim fazama, više ili manje, ali neprekidno, služila dvama jezičnim medijima: latinskim, najprije, i hrvatskim, najviše, od ranoga srednjega vijeka do polovice 19. st.

Poslijeratna je faza proučavanja hrvatskoga latinizma logičan nastavak dotadašnjega rada, koji joj je na neki način bio i pripremom.

Nastavili su se naravno tražiti, nalaziti i izdavati brojni tekstovi, najčešće s komentarima, iz bogatoga nasljeđa hrvatskih latinista, svih književnih, znanstvenih i drugih žanrova.

Tako je u okviru JAZU pokrenuta edicija *Hrvatski latinisti*, u kojoj je dosad izišlo 9 knjiga, što pjesnika što prozaičara,* a velikomu je broju tih izdanja bio urednikom sada pokojni, a za poslijeratno proučavanje hrvatskoga latinizma jedan od najzaslužnijih, sveučilišni profesor u Zagrebu i akademik dr. Veljko Gortan. Djela hrvatskih latinista izlaze i u drugim edicijama JAZU, prema žanrovskoj pripadnosti. To su npr. *Monumenta historica ragusina* (2 knjige), *Monumenta catarensia* (2 knjige) itd. Objavljene su tri knjige isprava što su ih skupili Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović kao nastavak Smičiklasova niza *Codex diplomaticus*, objavljenoga u 15 knjiga (1904—1934).

Znatna je novost gotovo redovno objavljivanje dvojezičnih izdanja. Takav je znanstveni pristup postao nužnim izazovom prevodiocima i stvorio potrebu za proučavanjem specifičnosti jezika hrvatskih latinista, koji ovako još jednom uzimaju udjela u hrvatskome književnom jeziku.

Nemoguće nam je ovdje nabrojiti sva izdanja i autore. Treba ipak spomenuti veliko i značajno dvojezično djelo s uvodom u hrvatski latinizam i njegovim pregledom, ujedno antologiju i hrestomatiju najraznovrsnijih latinskih tekstova nastalih na tlu Hrvatske od 10. do 19. st. To je izdanje *Hrvatski latinisti* u 2 sveska, izišlo u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti kao njezina 2. (1969) i 3. (1970) knjiga, u redakciji Veljka Gortana i Vladimira Vratovića. To početno mjesto nakon Štefanićeve *Hrvatske književnosti srednjega vijeka* (1969) u nizu od 180 knjiga pokazuje svijest o značenju i nezaobilaznosti hrvatskoga latinizma u toko-

* Za izdanja JAZU v. *Popis izdanja JAZU 1867—1985*, prvi svezak, Zagreb 1986 (Catalogus editionum Academiae Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium MDCCCLXVII—MCMLXXXV).

vima hrvatske književnosti. Tu su se kao prevodioci pojavili mnogi hrvatski znalci latinskoga jezika, a među njima i neki hrvatski pjesnici, često se uspješno vraćajući starim grčkorimskim metri- ma, a čemu su već našli temelje u djelima ranijih hrvatskih pre- vodilaca klasičnih grčkih i rimskih epika, lirika i elegičara.

Jedan od najznačajnijih rezultata bavljenja hrvatskim lati- nizmom izdanje je prvoga rječnika srednjovjekovnoga latiniteta u nas: *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* u 2 sveska, u izdanju JAZU 1973. (volumen I, A — K) i 1978. (volumen II, L — Z), u redakciji akademikâ M. Kostrenčića, V. Gortana i Z. Herkova. Specimen toga rječnika objavljen je također još 1939. god. U vezi s radom na tome rječniku objavio je dr. V. Gortan i raspravu »Problemi redigiranja Rječnika domaćeg srednjovjekovnog latini- teta« u Zborniku Historijskog instituta JAZU, 1974 (7—28). Tim je rječnikom učinjen značajan korak u popunjavanju velike praznine u toj vrsti stručne literature, prijeko potrebne za razumijevanje latinskih srednjovjekovnih tekstova, kojih se leksik znatno razli- kuje, kako od klasičnoga latinskoga tako i od kasnijega novovje- kovnoga, koji književnojezične uzore traži i nalazi u klasičnome latinskome. Osim toga u pripremi je i *Lexicon latinitatis recentioris aetatis Iugoslaviae* (16—19. st.).

Ne proučava se dakako samo leksik hrvatske latinističke knji- ževnosti, koja je, kao i ostale evropske književnosti toga jezika, uže vezana uz nacionalni teritorij i nacionalni jezični izraz, pa nosi i specifična obilježja te pripadnosti. Tim lokalnim jezičnim karakteristikama hrvatskoga srednjovjekovnoga latiniteta bavi se na Katedri za klasičnu filologiju asistentica Filozofskoga fakulteta u Zagrebu O. Perić. Njezino nam istraživanje pokazuje da je os- novna karakteristika toga jezika ne kodificirana norma, nego norma u nastajanju. Ja bih dodala da je i u tome dodirna točka s tadašnjim domaćim jezičnim izrazom, jedan i drugi naime sa- drže pretpostavke svoga klasičnoga jezičnog uzora — latinskoga, odnosno staroslavenskoga — s jedne strane, pokazujući, s druge strane, aktivan odnos pisaca prema svomu izražajnom mediju.

Nastaju uz to brojne monografske studije, manje ili veće, o pojedinim autorima ili djelima, objavljene samostalno ili u ra- znim časopisima širom Jugoslavije, pa i u svijetu. Ne možemo ne spomenuti na tome području vrijedne radove profesorâ zagre- bačkoga Filozofskog fakulteta Veljka Gortana i Vladimira Vrato- vića, Željka Puratića s Filozofskoga fakulteta u Sarajevu, uz brojne druge. Kao autor latinske poezije i proze okušao se vrlo uspješno i »otac hrvatske književnosti« Marko Marulić. U proučavanju la- tinskoga djela toga autora osobito istaknuto mjesto pripada profe- soru zadarskoga Filozofskoga fakulteta Branimiru Glavičiću.

Treba istaknuti posebno za proučavanje ovoga područja ne samo značajan, nego i temeljan rad Šime Jurića, koji je svoj

radni vijek proveo u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. JAZU je izdala njegovu bibliografiju *Croatiae scriptores latini recentioris aetatis*, koja donosi popis najraznovrsnijih latinskih djela zaključno s godinom 1848. Dva toma Bibliografije donose iste podatke, u prvome svrstane abecednim redom, a u drugome po žanrovima, s podrobnim bibliografskim podacima.

Vidimo, dakle, da u brojnim bibliotekama i arhivima leži mnoštvo latinskih dokumenata, isprava, spisa, pravnih izvora važnih za proučavanje najraznovrsnijih znanosti i njihovih povijesti.

Recimo dakle da proučavanje latinskoga jezika nije samo sebi svrhom. Ono nam ne objašnjava samo jezične odnose i interakcije dvaju medija. Ne pomaže nam samo da bolje razumijemo gramatiku vlastitoga jezika ako znamo nešto o odnosima u latinskoj gramatici. To je proučavanje filološka disciplina u punome smislu te riječi. Bez njega nam je nemoguće puno razumijevanje bilo kojega pisca ili pjesnika hrvatskoga jezičnog izraza, renesansnoga — kad je oživljen interes i shvaćen dug klasičnim temeljima evropskoga i našega razvitka, ili baroknoga — kad je s istim motivom ovamo ponovno priključena i kršćanska tradicija, pa preko brojnih prosvjetiteljskih pisaca sve do M. Krleže i dalje. Ono nam tek omogućuje komunikaciju i s našom kulturnom prošlošću, pristup k našoj povijesti, uvid u naš udio u evropskoj znanosti i civilizaciji, uključen od samih početaka u njezine latinske i latiničke kulturno-književne tokove.

Ako pogledamo uvode, komentare i bilješke uz objavljenu literaturu o kojoj smo dali tek nešto okvirnih podataka, vidimo da su oni vrlo često pisani upravo »neolatinskim« jezikom. Tako je u Osmojezični enciklopedijski rječnik, kojega je prvi tom izišao ove godine u Zagrebu, u izdanju Hrvatskoga leksikografskog zavoda, kao jedan od jezika ušao i latinski. Za rječnik tolikih »živih« jezika uključenje latinskoga znači izazov i oživljavanje njegovih tvorbeno-izražajnih mogućnosti u najmodernijoj civilizacijskoj komunikaciji. Pokazalo se da on ima za to uvjete.

U zapadnoj se Evropi zato sve više važnosti pridaje učenju latinskoga jezika.

Prošle je godine obilježena 380. obljetnica institucionalizirane nastave latinskoga jezika u Hrvatskoj. I upravo kad je reformom školstva ona svedena u srednjim školama na najmanju moguću mjeru, a mnogima, moramo reći, loše promišljeno uskraćena, sazrela je s druge strane svijest o nezaobilaznosti nastave klasičnih jezika za one koji u bilo kojem obrazovnome profilu žele biti puni, ozbiljni i informirani stručnjaci. Proučavanje srednjovjekovnoga i novovjekovnoga latiniteta s tako bogatim korpusom različitih tekstova, u sredini u kojoj je latinski do sredine 19. st. bio ne samo knjiški jezik, nego i jezik diplomatski, jezik živih

disputa, obogaćuje u mnogim vidovima znanje o tome jeziku, koji, kako smo vidjeli, postaje sve potrebnijim. Zato se ne predaje i ne uči samo klasični latinski jezik. Na zagrebačkome se Filozofskom fakultetu u sklopu Katedre za klasičnu filologiju pojavljuje hrvatski latinizam kao predmet jezično-književnih kolegija već više godina, a prošle je godine ozakonjena i Katedra za hrvatski latinizam, prva u Hrvatskoj i u svijetu.

Podrobnije je o istraživanju hrvatskoga latinizma u zadnjih 100 godina izvijestio Darko Novaković u sklopu postdiplomskoga studija »Studia classica« u Dubrovniku šk. god. 1986/7.

SUMMARY

RESULTS OF EXPLORATION OF THE CROATIAN LATINISM IN CROATIA AFTER THE SECOND WORLD WAR

As during the time of appearance and flourishing of Romanticism — when national conscience began to be the most important culture-historical postulate — Yugoslav Academy of Arts and Science (in following text JAZU) in Zagreb in the second half of 19. cent, promoted and established conception of editing of ancient Croatian authors, so it was logical that in this frames has been promoted interest for Croatian Latinism. Croatian literature, namely in broader and narrower sense, in all its developing phases, more or less, but constantly, has used two language mediums, Latin firstly, and Croatian mostly, and that from the early Middle Ages to the middle of 19. cent. It is impossible understand any writer or poet of the Croatian lingual expression, of the Renaissance — when took place the revival of the interest and comprehension of the debt to classical basis of the European and our development — or of the Baroque, when with the same motive it is hither connected also the Christian tradition, all to the Miroslav Krileža and forward, and it is also incomplete without the conscience of belonging to this Latin and Latin-script European cultural and literary courses.

So it began searching, finding and editing of texts and commentaries from the rich heritage of Croatian Latinists of all literary and scientific genres, their translations, often in bilingual editions. JAZU has edited the first dictionary of Croatian Latinism of Middle Ages. Anthologies and chrestomathies, monographical literary and linguistic surveies of certain works and authors have been edited. In secondary- and high-school teaching entered lections and researching of the Croatian Latinism.